

სახელმძღვანელო პრინციპები საერთაშორისო დაცვის შესახებ N5

გამორიცხვის დებულებების გამოყენება: 1951 წლის ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ კონვენციის 1F მუხლის შესაბამისად

UNHCR-ი გამოსცემს ამ სახელმძღვანელო პრინციპებს მისი მანდატის შესაბამისად, რომელიც დადგენილია გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისარიატის წესდებით, და ასევე ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ 1951 წლის კონვენციის 35-ე მუხლის და/ან მისი 1967 წლის ოქმის შესაბამისად. ეს სახელმძღვანელო პრინციპები ავსებს UNHCR-ის სახელმძღვანელოს ლტოლვილის სტატუსის დადგენის პროცედურისა და კრიტერიუმების შესახებ ლტოლვილის სტატუსთან დაკავშირებული 1951 წლის კონვენციისა და 1967 წლის ოქმის სფუძველზე (განახლებული გამოცემა, ჟენევა, 1992 წლის იანვარი). ამ სახელმძღვანელო პრინციპებში შეჯამებულია საბაზისო დებულებები, რომლებიც მოცემულია დოკუმენტში „კომენტარები გამორიცხვის დებულებების გამოყენების შესახებ: 1951 წლის კონვენციის 1F მუხლი ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ“ (2003 წლის 4 სექტემბერი), რომელიც არის ამ საკითხზე UNHCR-ის პოზიციის განუყოფელი ნაწილი. ისინი ცვლის დოკუმენტს „გამორიცხვის დებულებები: მათი გამოყენების სახელმძღვანელო პრინციპები (UNHCR, ჟენევა, 1996 წლის 1 დეკემბერი)“ და „ცნობარი გამორიცხვის დებულებების შესახებ“ (UNHCR, ჟენევა, 1997 წლის 30 მაისი) და, *inter alia*, არის საერთაშორისო დაცვის გლობალური კონსულტაციების პროცესის მეორე ნაკადის შედეგი, რომელმაც ეს საკითხი განიხილა ექსპერტთა შეკრებაზე ლისაბონში, პორტუგალიაში, 2010 წლის მაისში. საერთაშორისო სამართლის სფეროში მიმდინარე აქტუალური ცვლილებების ფონზე ასევე საჭიროა ამ რეკომენდაციათა განახლებული ვერსია.

ეს სახელმძღვანელო პრინციპები მიზნად ისახავს სამართლებრივი განმარტებითი მითითებების უზრუნველყოფას მთავრობებისთვის, პრაქტიკოსი იურისტებისთვის, გადაწყვეტილების მიმღებთათვის და სასამართლო ორგანოებისთვის, ასევე, UNHCR-ის თანამშრომელთათვის, რომლებიც ადგილებზე ახდენენ ლტოლვილთა სტატუსის განსაზღვრას.

I. შესავალი

A. საერთო დებულებები

1. UNHCR-ის 1950 წლის წესდების მე-7(დ) პუნქტი, ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ 1951 წლის კონვენციის (შემდგომში, '1951 წლის კონვენცია') 1F მუხლი და აფრიკის ერთობის ორგანიზაციის (აეო) აფრიკაში ლტოლვილთა კონკრეტული პრობლემების ასპექტების შესახებ 1969 წლის კონვენციის (შემდგომში, აეო-ის კონვენცია) 1(5) მუხლი მონაწილე სახელმწიფოებსა და UNHCR-ს ავალდებულებს, ლტოლვილის სტატუსით გათვალისწინებული უფლებებით სარგებლობაზე უარი უთხრას კონკრეტულ პირებს, რომლებიც სხვაგვარად აკმაყოფილებენ „ლტოლვილის“ ცნებას. ამ დებულებებს „გამორიცხვის დებულებებს“ უწოდებენ. ამ სახელმძღვანელო პრინციპებში მოცემულია საკვანძო მომენტები, რომლებიც ზემოაღნიშნულ დებულებებს ეხება; დამატებითი მითითებები ჩამოყალიბებულია დოკუმენტში „ცნობარი გამორიცხვის დებულებების შესახებ: ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ 1951 წლის კონვენციის 1F მუხლი“ (შემდგომში, 'ცნობარი'), რომელიც ამ სახელმძღვანელო პრინციპების განუყოფელი ნაწილია.

2. გამორიცხვის შესახებ დებულებათა ძირითადი პრინციპი, რომელიც მათი გამოყენების საკითხის განხილვისას უნდა იქნეს გათვალისწინებული, არის ის, რომ ზოგიერთი ქმედება იმდენად მძიმეა, რომ მათი ჩამდენი პირები არ იმსახურებენ საერთაშორისო დაცვის მიღებას ლტოლვილის სტატუსის მეშვეობით. გამორიცხვის დებულებათა მთავარი მიზანია არ მოხდეს ლტოლვილის სტატუსის მეშვეობით იმ ადამიანების საერთაშორისო დაცვა, რომლებმაც ჩაიდინეს უმძიმესი დანაშაული, ასევე სერიოზული სისხლის სამართლის დანაშაული და მიღებული იქნეს საჭირო ზომები იმისათვის, რომ ასეთმა პირებმა თავშესაფრის ინსტიტუტი არ გამოიყენონ ბოროტად, სასჯელისაგან თავის დასაღწევად. თავშესაფრის ინსტიტუტის სამართლიანად გამოყენების მიზნით აუცილებელია გამორიცხვის დებულებების „სკურპულოზურად“ გამოყენება, როგორც ეს აღიარებულია UNHCR-ის აღმასრულებელი კომიტეტის 1997 წლის No. 82 დასკვნაში (XLVIII). იმავდროულად, გამორიცხვასთან დაკავშირებული სერიოზული შედეგების გათვალისწინებით, ეს დებულებები ძალზე ფრთხილად უნდა იქნეს გამოყენებული, და მხოლოდ საქმესთან დაკავშირებული ინდივიდუალური გარემოებების დეტალური შესწავლის შემდეგ. ამრიგად, გამორიცხვის დებულებების განმარტება ყოველთვის შეზღუდული სახით უნდა მოხდეს.

3. 1951 წლის კონვენციაში მოცემული დებულებები გამორიცხვის შესახებ ამომწურავია. ეს ფაქტი გათვალისწინებული უნდა იქნეს აეო-ის კონვენციის 1(5) მუხლის განმარტებისას, რომელიც თითქმის იდენტურად არის ფორმულირებული. 1951 წლის 1F მუხლი აცხადებს, რომ ამ კონვენციის დებულებები „არ ვრცელდება იმ

პირებზე, რომელთა მიმართაც არსებობს სერიოზული საფუძველი ვარაუდისთვის, რომ მან:

- ა) ჩაიდინა დანაშაული მშვიდობის წინააღმდეგ, სამხედრო დანაშაული, ან დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ, ამ მიზნით შექმნილი საერთაშორისო აქტებით მსგავსი ქმედებებისათვის მინიჭებული განსაზღვრების შესაბამისად;
- ბ) ჩაიდინა არაპოლიტიკური ხასიათის მძიმე დანაშაული თავშესაფრის მიმცემი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ, მანამ სანამ ამ ქვეყანაში ლტოლვილად იქნა მიღებული;
- გ) ბრალი მიუძღვის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიზნებსა და პრინციპების საწინააღმდეგო ქმედებათა ჩადენაში.

B. ურთიერთმიმართება 1951 წლის კონვენციის სხვა დებულებებთან

4. 1951 წლის კონვენციის მუხლი 1F უნდა განვასხვავოთ 1D მუხლისგან, რომელიც ეხება პირთა განსაკუთრებულ კატეგორიას, რომლებიც დაცვას ან დახმარებას იღებენ გაეროს რომელიმე სხვა ორგანოსაგან ან დაწესებულებისაგან, და არა UNHCR-ისაგან.¹ მუხლი 1F ასევე უნდა განვასხვავოთ 1E მუხლისაგან, რომელიც ეხება პირებს, რომლებსაც საერთაშორისო დაცვა არ სჭირდებათ (და არა იმათ, ვინც არ იმსახურებს). გარდა ამისა, გამორიცხვის დებულებები არ უნდა აგვერიოს კონვენციის 32-ე და 33(2)-ე მუხლებში, რომლებიც ეხება, შესაბამისად, გაძევებისა და იძულებითი დაბრუნებისაგან (*refoulement*) დაცვის უფლების ჩამორთმევის საკითხებს აღიარებული ლტოლვილებისა, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან მიმღებ სახელმწიფოს (მაგალითად, მის ტერიტორიაზე ჩადენილი სერიოზული დანაშაულების გამო). 33(2)-ე მუხლი ეხება რისკის საკითხს, რომელიც, ლტოლვილად აღიარებულმა პირმა მომავალში შეიძლება შეუქმნას მიმღებ სახელმწიფოს.

C. დროებითი ფარგლები

5. 1F(ა) და 1F(გ) მუხლები ეხება ყველა დანაშაულს, იმის მიუხედავად, სად და როდის არის იგი ჩადენილი. მათგან განსხვავებით, 1F(ბ) მუხლის ფარგლები მკაფიოდაა შემოფარგლული იმ დანაშაულებით, რომლებიც ჩადენილია თავშესაფრის მიმცემი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ და მოცემული პირის ქვეყანაში ლტოლვილად შემოსვლამდე.

D. ლტოლვილის სტატუსის გაუქმება ან ჩამორთმევა გამორიცხვის საფუძველზე

6. როდესაც ფაქტები, რომლებიც საერთაშორისო დაცვიდან გამორიცხვას გამოიწვევდნენ ცნობილი ხდება მხოლოდ ლტოლვილის სტატუსის მინიჭების

1. იხ. UNHCR, 'ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ 1951 წლის კონვენციის 1D მუხლის გამოყენება პალესტინელ ლტოლვილთა სტატუსის განსაზღვრისთვის', 2002 წლის ოქტომბერი.

შემდეგ, ამას შეიძლება მოჰყვეს ლტოლვილის სტატუსის გაუქმება გამორიცხვის დებულებათა საფუძველზე. მეორე მხრივ, ინფორმაცია, რომელიც ეჭვქვეშ აყენებს საფუძველებს, რომლებსაც დაეფუძნა პირისთვის საერთაშორისო დაცვის მინიჭება, უნდა იწვევდეს პირისთვის ლტოლვილის სტატუსის მოთხოვნის უფლების ხელახალ განხილვას. თუ ლტოლვილი ჩართულია 1F(ა) ან 1F(გ) მუხლებით განსაზღვრულ საქმიანობებში, ამან უნდა გამოიწვიოს გამორიცხვის დებულებების გამოყენება და პირისთვის ლტოლვილის სტატუსის ჩამორთმევა იმ შემთხვევაში, თუ ამ დებულებათა გამოყენების ყველა კრიტერიუმი დაკმაყოფილებულია.

E. პასუხისმგებლობა გამორიცხვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე

7. 1951 წლის კონვენციის/1967 წლის ოქმის და/ან აეო-ის კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებმა, ასევე UNHCR-მა, უნდა განიხილონ, უნდა მოხდეს თუ არა გამორიცხვის დებულებების გამოყენება ლტოლვილის სტატუსის განსაზღვრისას. UNHCR-ის წესდების მე-7(დ) მუხლი შეიცავს გამორიცხვის საფუძველებს, რომლებიც ანალოგიურია 1951 წლის კონვენციის 1F მუხლის დებულებების, თუმცა UNHCR-ის თანამშრომლებმა 1F მუხლის ფორმულირებით უნდა იხელმძღვანელონ, რომლებიც უფრო ახალია და უფრო კონკრეტული.

F. გამორიცხვის შედეგები

8. 1951 წლის კონვენციის ან აეო-ის კონვენციის საფუძველზე სახელმწიფო ლტოლვილის სტატუსს ვერ მინიჭებს პირს, რომელიც გამორიცხულია საერთაშორისო დაცვის სქემიდან, მაგრამ ყველა დანარჩენ შემთხვევაში იგი ვალდებული არ არის მიიღოს სპეციალური ზომები. სახელმწიფოს შეუძლია საერთაშორისო დაცვის სქემიდან გამორიცხულ პირს მისცეს ქვეყანაში ყოფნის უფლება სხვა საფუძველებით, თუმცა საერთაშორისო სამართლის მოთხოვნების შესაბამისად ეს პირი შეიძლება დაექვემდებაროს სისხლისსამართლებრივ დევნას ან ექსტრადიციას. UNHCR-ის გადაწყვეტილება ლტოლვილის სტატუსიდან პირის გამორიცხვის შესახებ ნიშნავს, რომ ეს პირი ამ ორგანიზაციისაგან დაცვასა და დახმარებას ვეღარ მიიღებს.

9. ლტოლვილის სტატუსიდან გამორიცხული პირი, სხვა საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტებიდან გამომდინარე მაინც შეიძლება იყოს დაცული წარმოშობის ქვეყანაში დაბრუნებისაგან, სადაც მას სასტიკი მოპყრობა ემუქრება. მაგალითად, კონვენცია წამების და სხვა სასტიკი, არაადამიანური და ღირსების შემლახავი მოპყრობისა და დასჯის აკრძალვის შესახებ კატეგორიულად კრძალავს პირის დაბრუნებას ქვეყანაში, სადაც იგი წამებას დაექვემდებარება. ანალოგიური დებულებები არის ადამიანის უფლებათა სფეროს სხვა საერთაშორისო და რეგიონულ დოკუმენტებში.²

² დამატებითი დეტალები იხ. განმარტებითი ბარათის დანართში A, რომელიც ამ სახელმძღვანელო პრინციპებს თან ერთვის.

II. არსებითი ანალიზი

A. მუხლი 1F(ა): დანაშაული მშვიდობის წინააღმდეგ, სამხედრო დანაშაული და კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული

10. მრავალ საერთაშორისო სამართლებრივ დოკუმენტს შორის, რომლებიც შეიცავს მითითებებს სხვადასხვა საერთაშორისო დანაშაულთა ფარგლების შესახებ, უნდა აღინიშნოს 1948 წლის კონვენცია გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ, 1949 წლის ჟენევის კონვენციები ომის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ და მისი 1977 წლის ორი ოქმი, ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის საერთაშორისო სისხლის სამართლის ტრიბუნალები (ლონდონის ქარტია) და ყველაზე ბოლო პერიოდის დოკუმენტი - სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს 1998 წლის სტატუტი, რომელიც ძალაში შევიდა 2002 წლის 1 ივლისს.

11. ლონდონის ქარტიის შესაბამისად, მშვიდობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული ნიშნავს „აგრესიული ომის დაგეგმვას, მომზადებას, გაჩაღებას ან წარმოებას, ან ომის წარმოებას საერთაშორისო ხელშეკრულებების, შეთანხმებების ან პირობების დარღვევით, ან მონაწილეობას საერთო გეგმაში ან შეთქმულებაში, რომელიც ზემოაღნიშნული ქმედებების რეალიზაციას ისახავს მიზნად“. ამ დანაშაულის ბუნებიდან გამომდინარე, მისი ჩადენა შეუძლიათ მხოლოდ მაღალი თანამდებობების მქონე პირებს, რომლებიც წარმოადგენენ სახელმწიფოს ან სახელმწიფოს ტიპის ერთეულს. პრაქტიკაში ამ დებულებაზე მითითება იშვიათად კეთდება.

12. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ზოგიერთი დარღვევა წარმოადგენს **სამხედრო დანაშაულს**.³ ასეთი დანაშაული შეიძლება ჩადენილი იქნეს როგორც საერთაშორისო, ისე არასაერთაშორისო ხასიათის შეიარაღებული კონფლიქტების დროს, მაგრამ დანაშაულის შინაარსი დამოკიდებულია კონფლიქტის ბუნებაზე. სამხედრო დანაშაულს მიეკუთვნება განზრახ მკვლელობა ან სამოქალაქო პირთა წამება, სამოქალაქო პირებზე განურჩეველი თავდასხმა და სამოქალაქო პირთა ან სამხედრო ტყვეთათვის სამართლიანი და სათანადო სასამართლო განხილვის უფლების თვითნებური ჩამორთმევა.

13. **კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულის**⁴ - რომელიც მოიცავს ისეთ ქმედებებს, როგორცაა გენოციდი, მკვლელობა, გაუპატიურება და წამება - განმასხვავებელი ნიშანი არის ის, რომ იგი აუცილებლად უნდა განხორციელდეს სამოქალაქო მოსახლეობაზე ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმების

³ დოკუმენტები, რომლებიც განსაზღვრავს სამხედრო დანაშაულებს იხ. განმარტებითი ბარათის დანართში B.

⁴ დოკუმენტები, რომლებიც განსაზღვრავს კაცობრიობის წინაშე ჩადენილ დანაშაულებს, იხ. განმარტებითი ბარათის დანართში B.

ფარგლებში. თუმცა კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული შეიძლება იყოს ცალკეული მოქმედება, თუ იგი არის ერთიანი სისტემის ან სისტემატური და განმეორებადი მოქმედებების სერიის ნაწილი. ვინაიდან ასეთი დანაშაული შეიძლება ჩადენილი იქნეს არა მხოლოდ შეიარაღებული კონფლიქტების, არამედ მშვიდობიან დროსაც, იგი არის ყველაზე ფართო კატეგორია 1F(a) მუხლის ქრილში.

B. მუხლი 1F(ბ): არაპოლიტიკური ხასიათის მძიმე დანაშაული

14. ეს კატეგორია არ მოიცავს მსუბუქ დანაშაულს და ადამიანის უფლებათა კანონიერი განხორციელების აკრძალვებს. კონკრეტული სამართალდარღვევის სიმძიმის საკითხის განხილვისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს საერთაშორისო, და არა ეროვნული სტანდარტები. ყურადღება უნდა მიექცეს შემდეგ ფაქტორებს: ქმედების ხასიათი, მიყენებული ფაქტობრივი ზიანი, სისხლის სამართლებრივი დევნისთვის გამოყენებული პროცედურა, დასჯის ხასიათი და ისიც, არის თუ არა მოცემული დანაშაული ქვეყნების უმრავლესობაში აღიარებული სერიოზულ დანაშაულად. მაგალითად, მკვლელობა, გაუპატიურება და შეიარაღებული თავდასხმა უდავოდ იქნება კვალიფიცირებული სერიოზულ დანაშაულად, ხოლო მცირე ქურდობა, რა თქმა უნდა, არა.

15. სერიოზული დანაშაული არაპოლიტიკურად მიიჩნევა იმ შემთხვევაში, თუ იგი ჩადენილია სხვა მოტივით (მაგალითად, პირადი მიზეზი ან გამორჩენა). როდესაც დანაშაულსა და გაცხადებულ პოლიტიკურ მიზანს შორის მკაფიო კავშირი არ არსებობს, ან როდესაც მოცემული ქმედება ამ მიზნის არაპროპორციულია, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა დანაშაულის არაპოლიტიკური მოტივების დომინირების შესახებ.⁵ დანაშაულის პოლიტიკური ხასიათის შეფასებისას მნიშვნელოვანი ფაქტორებია: მოტივაცია, გარემოებები, მეთოდები და მიზნებთან პროპორციულობა. ის ფაქტი, რომ ექსტრადიციის ხელშეკრულებაში კონკრეტული დანაშაული განსაზღვრულია არაპოლიტიკურად, მნიშვნელოვანი ფაქტორია, მაგრამ არა გადაწყვეტი. ძალადობის აღმასფროთებელი ქმედებები, მაგალითად, ისინი, რომლებიც ჩვეულებრივ მიიჩნევა „ტერორისტულ“ აქტად, უმრავლეს შემთხვევაში კლასიფიცირდება არაპოლიტიკურად, ვინაიდან სრულიად არაპროპორციულია რაიმე პოლიტიკური მიზნისა. გარდა ამისა, დანაშაული პოლიტიკურად შეიძლება იქნეს მიჩნეული, თუ მისი პოლიტიკური მიზნები შესაბამისობაშია ადამიანის უფლებათა პრინციპებთან.

⁵ ლტოლვილის სტატუსის განხილვის შესახებ იხ. UNHCR-ის სახელმძღვანელო ლტოლვილის სტატუსის განსაზღვრის პროცედურებისა და კრიტერიუმების შესახებ, პარაგრაფი 152; ქენევა, 1992 წლის ხელახალი გამოცემა.

16. მუხლი 1F(ბ) ასევე მოითხოვს, რომ დანაშაული ჩადენილი უნდა იყოს „თავშესაფრის მიმცემი ქვეყნის გარეთ და მანამ, ვიდრე [პირს] ქვეყანაში ლტოლვილად მიიღებდნენ“. ინდივიდუალური პირები, რომლებმაც „არაპოლიტიკური ხასიათის მძიმე დანაშაული“ ჩაიდინეს თავშესაფრის მიმცემ ქვეყანაში, სისხლისსამართლებრივ დევნას ექვემდებარებიან ამ ქვეყნის კანონების შესაბამისად, ხოლო განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის შემთხვევაში ისინი ხვდებიან 1951 წლის კონვენციის 32-ე და 33(2)-ე მუხლების მოქმედების ქვეშ.

C. მუხლი 1F(გ): ქმედებები, რომლებიც ეწინააღმდეგება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიზნებსა და პრინციპებს

17. ვინაიდან გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიზნები და პრინციპები ფართოდ და ზოგადადაა ჩამოყალიბებული, ამ კატეგორიის გამოყენების სფერო მკაფიოდ არ არის განსაზღვრული და ამიტომ იგი ვიწროდ უნდა განიმარტოს. პრაქტიკაში ამ მუხლზე მითითება იშვიათად ხდება, რამეთუ უმრავლეს შემთხვევაში, მაინც 1F(ა) და 1F(ბ) მუხლები გამოიყენება. მუხლი 1F(გ) გამოიყენება მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში, როდესაც დანაშაული მიმართულია საერთაშორისო საზოგადოებრიობის მშვიდობიანი თანაარსებობის წინააღმდეგ. ასეთ ქმედებას საერთაშორისო განზომილება უნდა ჰქონდეს. ასეთ კატეგორიას მიეკუთვნება დანაშაული, რომელსაც შეუძლია დაარღვიოს საერთაშორისო მშვიდობა, უსაფრთხოება და სახელმწიფოთა შორის მშვიდობიანი დამოკიდებულება, ასევე, ადამიანის უფლებათა სერიოზული და სისტემატური დარღვევები. ვინაიდან გაეროს წესდების 1-2 მუხლებში მოცემულია ფუნდამენტური პრინციპები, რომლებითაც სახელმწიფოებმა უნდა იხელმძღვანელონ ერთმანეთთან ურთიერთობისას, ჩანს, რომ, პრინციპში, ასეთი ქმედებების ჩადენა შეუძლიათ მხოლოდ იმ პირებს, რომლებსაც ხელმძღვანელი თანამდებობები უკავიათ თავიანთ სახელმწიფოებში ან სახელმწიფოს ტიპის ერთეულებში. იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმე ეხება ტერორისტულ აქტს, მაშინ 1F(გ) მუხლის სათანადო გამოყენებისთვის საჭიროა შეფასდეს ამ მოქმედების საერთაშორისო ზემოქმედების მასშტაბები - მისი სიმძიმის, საერთაშორისო დონეზე ზემოქმედებისა და საერთაშორისო მშვიდობაზე და უსაფრთხოებაზე გავლენის თვალსაზრისით.

D. ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა

18. გამორიცხვის დასაბუთებისთვის უნდა დადგინდეს ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა დანაშაულებრივ ქმედებაზე, რომელიც ხდება 1F მუხლის ფარგლებში. ზემოთ უკვე იყო განხილული კონკრეტული მოსაზრებები, რომლებიც ეხება მშვიდობის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულს და გაეროს მიზნებისა და პრინციპების საწინააღმდეგო ქმედებებს. ზოგადად ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა წარმოიშობა მაშინ, როდესაც პირი ჩადის სისხლის სამართლის დანაშაულს ან ხელს უწყობს მის ჩადენას იმ შეგნებით, რომ მისი მოქმედება ან უმოქმედობა ხელს შეუწყობს დანაშაულებრივ ქმედებას. მოცემულ კრიმინალურ

ქმედებაში პირის ფიზიკური მონაწილეობა აუცილებელი არ არის. ერთობლივი დანაშაულებრივი ქმედების წაქეზება, ხელშეწყობა და სტიმულირება, ასევე მასში მონაწილეობა, შეიძლება საკმარისი საფუძველი გახდეს ინდივიდუალური პასუხისმგებლობისთვის.

19. ის ფაქტი, რომ პირი გარკვეული პერიოდის განმავლობაში იყო რეპრესიული მთავრობის მაღალჩინოსანი ან იყო წევრი ორგანიზაციის, რომელიც არამართლზომიერ ძალადობრივ ქმედებებს ჩადიოდა, თავისთავად არ იწვევს ინდივიდუალურ პასუხისმგებლობას ქმედებისთვის, რომელიც შეიძლება გამორიცხვის საფუძველი გახდეს. თუმცა ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა შეიძლება წარმოიშვას იმ შემთხვევაში, როდესაც პირი აგრძელებდა მუშაობას მთავრობაში, რომელიც აშკარად ეწეოდა საქმიანობას, რომელზედაც ვრცელდება 1F მუხლის მოქმედების ფარგლები. გარდა ამისა, ზოგიერთი ჯგუფის მიზნები, მოქმედებები და მეთოდები განსაკუთრებით ძალადობრივი ბუნებისაა, რის გამოც მასში ნებაყოფლობითი მონაწილეობა შეიძლება გახდეს ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის დაყენების საფუძველი. პასუხისმგებლობის დაყენების დროს აუცილებელია ყურადღებით იქნეს განხილული საკითხები, რომლებიც ეხება ჯგუფის ფაქტობრივ საქმიანობას, მის ორგანიზაციულ სტრუქტურას, ამ ორგანიზაციაში პირის სტატუსს, ამ ჯგუფის საქმიანობაზე მისი ზემოქმედების უნარს, ასევე, ჯგუფის შესაძლო დანაწევრებას. გარდა ამისა, ასეთი პრეზუმფცია, რომელიც წარმოიშობა თავშესაფრის მინიჭების კონტექსტში, შეიძლება უარყოფილი იქნეს.

20. რაც შეეხება ექს-კომბატანტებს, აუცილებელი არ არის ისინი დაექვემდებარონ გამორიცხვის დებულებებს, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც არსებობს ინფორმაცია ან მტკიცებულება, რომ მათ სერიოზულად დაარღვიეს საერთაშორისო სამართალი ადამიანის უფლებათა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სფეროებში.

E. ინდივიდუალური პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველები

21. ჩვეულებრივ, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა წარმოიშვება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც პირმა სამართალდარღვევის მატერიალური ელემენტები შეგნებულად და განზრახ ჩაიდინა. ასეთი განზრახვის ელემენტის არქონის შემთხვევაში, მაგალითად, როდესაც ცნობილი არ არის რომელიმე მნიშვნელოვანი გარემოება, ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი ვერ დადგინდება. ზოგ შემთხვევაში პირს ვერ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მისი ფსიქიკური მდგომარეობის გამო, მაგალითად, ფსიქიკური აშლილობის, გონებრივი ჩამორჩენილობის, არანებაყოფლობითი ინტოქსიკაციის ან, ზავშეების შემთხვევაში, სიმწიფის მდგომარეობის მიუღწევლობის გამო.

22. მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ფაქტორები, რომლებიც ზოგადად განიხილება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან **დაცვის** მხარდამჭერად. მაგალითად, დაცვის მიზნით ზემდგომის ბრძანების გამოყენება შესაძლებელია იქნას მხედველობაში მიღებული მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც მოცემული პირი იურიდიულად იყო ვალდებული შეესრულებინა მოცემული ბრძანება, არ იცოდა მისი არამართლობიერების შესახებ, ხოლო თვით ბრძანება არ იყო ამკარად უკანონო. რაც შეეხება იძულებას, ამ ფაქტორზე მითითება შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც პირი დგამს აუცილებელ და გონივრულ ნაბიჯებს გარდაუვალი სიკვდილის ან სხეულის მძიმე დაზიანების თავიდან ასაცილებლად - მის მიმართ ან სხვა პირის მიმართ, და ეს ზიანი არ არის იმაზე მეტი ვიდრე ის საფრთხე, რომლისგანაც თავის არიდებას იგი ცდილობდა. მოქმედებები, რომლებიც ხორციელდება თავდაცვის ან სხვა პირთა თუ საკუთრების დაცვის მიზნით, უნდა იყოს საფრთხის პროპორციული.

23. დანაშაულის **გამოსყიდვის** შემთხვევაში გამორიცხვის დებულებების გამოყენება გამართლებული აღარ არის. ასეთი რამ შეიძლება მოხდეს მაშინ, როდესაც პირმა მოიხადა სასჯელი ჩადენილი დანაშაულისთვის, ან როდესაც დანაშაულის ჩადენის შემდეგ საგულისხმო დრო გავიდა. ასეთ შემთხვევაში შესაბამისი გასათვალისწინებელი ფაქტორებია: დანაშაულის სიმძიმე, მისი ხანდაზმულობა, მოცემული პირის მიერ სინანულის გამოხატვა. შეწყალების ან ამნისტიის მოსალოდნელი შედეგების განხილვისას უნდა დადგინდეს, ასახავს თუ არა მოცემული ქმედება შესაბამისი სახელმწიფოს დემოკრატიულ ნებას, და პირის პასუხისმგებლობის საკითხი განხორციელდა თუ არა რაიმე სხვა გზით. თუმცა ზოგიერთი დანაშაული იმდენად მძიმე და საშინელია, რომ, შეწყალების ან ამნისტიის მიუხედავად, IF მუხლის გამოყენება მაინც დასაბუთებულად მიიჩნევა.

F. მოსაზრებები პროპორციულობის შესახებ

24. პროპორციულობის შეფასება კარგი ანალიტიკური მექანიზმია გამორიცხვისა და მისი შედეგების საკითხის განხილვისას, რადგან იგი უზრუნველყოფს გამორიცხვის დებულებათა გამოყენებას 1951 წლის კონვენციის მთავარი ჰუმანიტარული მიზნისა და ამოცანების შესაბამისად. ეს ცნება განსაკუთრებით განვითარდა IF(ბ) მუხლთან დაკავშირებით და იგი საერთაშორისო სამართლის მრავალი სფეროს ფუნდამენტური პრინციპი გახდა. აქედან გამომდინარე, გამორიცხვის დებულებები, სხვა გამონაკლისების მსგავსად - რომლებიც ადამიანის უფლებებში გამოიყენება, გამოყენებულ უნდა იქნეს მათი მიზნის პროპორციულად, კერძოდ, სამართალდარღვევის სიმძიმე უნდა აიწონოს გამორიცხვის შედეგების მიმართ. თუმცა, როდესაც საქმე ეხება დანაშაულს მშვიდობის წინააღმდეგ, კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულს და ქმედებებს, რომლებიც თავიანთი სისასტიკით IF(გ) მუხლის ფარგლებში ხვდება, პროპორციულობის ანალიზი ჩვეულებისამებრ არც მოითხოვება. თუმცა იგი აქტუალურია იმ დანაშაულთა მიმართებით,

რომლებიც გათვალისწინებულია 1F(ბ) მუხლით, და შედარებით მსუბუქი სამხედრო დანაშაულების მიმართებით, რომლებიც გათვალისწინებულია 1F(ა) მუხლით.

G. კონკრეტული ქმედებები და განსაკუთრებული შემთხვევები

25. მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო დონეზე არ არსებობს ტერორიზმის შეთანხმებული დეფინიცია,⁶ ქმედებები, რომელთა ბუნება ჩვეულებრივ განისაზღვრება როგორც ტერორისტული, სავარაუდოდ გამორიცხვის დებულებათა ფარგლებში მოექცევა, თუმცა 1F მუხლი არ შეიძლება გაუთანაბრდეს უბრალო ანტიტერორისტულ დებულებას. მაგრამ ხშირად აუცილებელი არ არის გამორიცხვის დებულებათა გამოყენება, რადგან სავარაუდო ტერორისტი, დიდი ალბათობით, ვერ აკმაყოფილებს ლტოლვილის სტატუსის კრიტერიუმებს და სისხლისსამართლებრივი დევნის შიში უფრო აქვს, ვიდრე კონვენციაში მითითებული მოტივების საფუძველზე დევნის საფუძვლიანი შიში.

26. გამორიცხვის დებულებათა შორის ყველაზე რელევანტური შეიძლება იყოს მუხლი 1F(ბ), ვინაიდან ძალადობის ტერორისტული აქტები, სავარაუდოდ, არაპროპორციულია ნებისმიერი გაცხადებული პოლიტიკური მიზნის მიმართებით. ყოველი საქმე ინდივიდუალურად უნდა იქნეს განხილული. თუკი პირი ირიცხება ტერორიზმში ეჭვიმიტანილთა ეროვნულ ან საერთაშორისო სიებში (ან ასოცირდება ასეთ სიაში ჩართულ ტერორისტულ ორგანიზაციასთან), ეს უნდა გახდეს გამორიცხვის დებულებების ანალიზის საფუძველი, მაგრამ ჩვეულებრივ თავისთავად არ წარმოადგენს საკმარის საფუძველს გამორიცხვისთვის. გამორიცხვა არ უნდა დაეფუძნოს მხოლოდ კონკრეტული ორგანიზაციისადმი კუთვნილების ფაქტს, თუმცა ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა შეიძლება წარმოიშვას იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს ორგანიზაცია საყოველთაოდ ცნობილია როგორც რადიკალური ორგანიზაცია, ხოლო მასში გაწევრიანება ნებაყოფლობით ხდება. ასეთ შემთხვევაში აუცილებელია გაანალიზდეს პირის როლი და სტატუსი მოცემულ ორგანიზაციაში, უშუალოდ მისი საქმიანობა, ასევე, სხვა რელევანტური საკითხები, რომლებიც განხილულია ზემოთ, მე-19 პარაგრაფში.

27. ვინაიდან 1F(ბ) მუხლის საფუძველზე **საჰაერო ხომალდების გატაცება** თითქმის ყოველთვის კვალიფიცირდება „მძიმე დანაშაულად“, გამორიცხვის დებულებების გამოყენებაზე უარის თქმა შეიძლება დასაბუთდეს მხოლოდ განსაკუთრებული გარემოებებით. საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესაბამისად, პირის **წამება** აკრძალულია. სიტუაციიდან გამომდინარე, წამების გამოყენება, როგორც წესი, საერთაშორისო დაცვიდან გამორიცხვას იწვევს 1F მუხლის საფუძველზე.

⁶ ტერორიზმთან დაკავშირებული დოკუმენტები იხ. განმარტებითი ბარათის დანართში D.

28. გამორიცხვის დებულებები პრინციპში შეიძლება არასრულწლოვანთა მიმართაც იქნეს გამოყენებული, იმ პირობით, რომ მათ მიაღწიეს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკს და არიან ქმედუნარიანები, რაც აუცილებელია მოცემულ დანაშაულზე პასუხისმგებლობისთვის. ბავშვების მოწყვლადობის გათვალისწინებით, არასრულწლოვანთა გამორიცხვის საკითხი დიდი სიფრთხილით უნდა იქნეს განხილული, კერძოდ, აუცილებელია ყურადღებით გაანალიზდეს ისეთი არგუმენტი, როგორცაა იძულება. როდესაც ლტოლვილის სტატუსის დადგენას ახდენს UNHCR-ი თავისი მანდატის ფარგლებში, ყველა ასეთი საქმე, საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე, შტაბ-ბინას უნდა გადაეცეს.

29. თუ მთავარი განმცხადებელი გამორიცხულია ლტოლვილის სტატუსისაგან, მისი ოჯახის წევრებმა თვითონ უნდა წარადგინონ ლტოლვილის სტატუსის მისაღებად განაცხადი. თუ მათ მისცემენ ლტოლვილის სტატუსს, გამორიცხული პირი, დაცვის ან ხელშეწყობის მიღების მიზნით, ოჯახის გაერთიანების უფლებით ვერ ისარგებლებს.

30. გამორიცხვის დებულებები აგრეთვე შეიძლება გამოყენებული იქნეს ლტოლვილთა მასიური შემოსვლის დროს, თუმცა პრაქტიკაში ინდივიდუალური შემოწმების საჭიროებამ შეიძლება ოპერატიული და პრაქტიკული სირთულეები გამოიწვიოს. მიუხედავად ყველაფრისა, ასეთი ინდივიდუალური შემოწმების ჩატარებამდე დახმარება ყველა პირმა უნდა მიიღოს, რა თქმა უნდა, სამოქალაქო ლტოლვილებისაგან შეიარაღებული ელემენტების გამოყოფის შემდეგ.

III. პროცედურული საკითხები

31. იმ სერიოზული შედეგების გათვალისწინებით, რომელსაც გამორიცხვა იწვევს, ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ გამორიცხვის საკითხის განხილვის გათვალისწინებული იყოს მკაცრი პროცედურული გარანტიები. საქმესთან დაკავშირებული ყველა ფაქტისა და სამართლებრივი ასპექტის შეფასების მიზნით, გამორიცხვის შესახებ გადაწყვეტილება მიღებული უნდა იქნეს ლტოლვილის სტატუსის დადგენის ჩვეულებრივი პროცედურის ფარგლებში, და არა დასაშვებობის ან დაჩქარებული პროცედურების მეშვეობით. IF მუხლის განსაკუთრებული ბუნებიდან გამომდინარე, შეთავაზებაა, რომ პირის საერთაშორისო დაცვის სისტემაში ჩართვის, სტატუსის დადგენის საკითხის განხილვა წინ უნდა უსწრებდეს მისი გამორიცხვის საკითხის განხილვას, თუმცა ამ პროცედურებთან დაკავშირებით რაიმე მკაცრი ფორმულა არ არსებობს. გამონაკლის შემთხვევებში გამორიცხვის საკითხი შეიძლება განხილულ იქნეს ჩართვის საკითხთან კავშირის გარეშე, კერძოდ: (i) როდესაც არსებობს საერთაშორისო სისხლის სამართლის ტრიბუნალის მიერ წაყენებული ბრალდება; (ii) როდესაც არსებობს აშკარა და ხელმისაწვდომი მტკიცებულება, რომელიც მიუთითებს განმცხადებლის მონაწილეობაზე განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულში, კერძოდ, ისეთ დანაშაულში, რომელიც ხვდება

1F(გ) მუხლის მოქმედების ფარგლებში; და (iii) გასაჩივრების ეტაპზე, როდესაც გამორიცხვის საკითხი გასაჩივრების საგანია.

32. ლტოლვილის სტატუსის განმსაზღვრელ ორგანოში გამორიცხვის საქმეთა განხილვის დაჩქარების მიზნით შეიძლება შეიქმნას **გამორიცხვის საკითხებზე პასუხისმგებელი სპეციალური განყოფილებები**. შეიძლება გონივრული იყოს გამორიცხვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღება გადაიდოს შიდასახელმწიფო სისხლისსამართლებრივი პროცესის დასრულებამდე, ვინაიდან ამ უკანასკნელს შეუძლია საგულისხმო გავლენა იქონიოს თავშესაფრის განაცხადზე. თუმცა, ზოგადად განაცხადთან დაკავშირებული საბოლოო გადაწყვეტილება უნდა იქნას მიღებული, ნებისმიერი ექსტრადიციის მოთხოვნის შესრულებამდე.

33. თავშესაფრის მიღების შესახებ განაცხადის **კონფიდენციალურობა** ყოველთვის განუხრელად უნდა იქნეს დაცული. გამონაკლის შემთხვევებში წარმოშობის ქვეყანასთან კონტაქტი შეიძლება გამართლებული იყოს ეროვნული უსაფრთხოების მოსაზრებებით, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც კი არ უნდა გამჟღავნდეს ინფორმაცია თავშესაფრის მოთხოვნის განაცხადის შესახებ.

34. გამორიცხვასთან დაკავშირებული **მტკიცების ტვირთი** სახელმწიფოს (ან UNHCR-ს) ეკისრება და, ლტოლვილის სტატუსის განსაზღვრის სხვა პროცედურების მსგავსად, ეჭვი განმცხადებლის სასარგებლოდ უნდა გადაწყდეს. თუმცა, როდესაც პირის მიმართ საერთაშორისო სისხლის სამართლის ტრიბუნალს წაყენებული აქვს ბრალი, ან არსებობს ეჭვი, რომ იგი ინდივიდუალურად არის პასუხისმგებელი ისეთი ქმედებების ჩადენაზე, რომლებიც წარმოშობს გამორიცხვის საკითხის დაყენების აუცილებლობას, როგორც ეს სახელმძღვანელო პრინციპების მე-19 პარაგრაფშია მითითებული, მტკიცების ტვირთი განმცხადებელს ეკისრება და ამავდროულად, გამორიცხვასთან დაკავშირებით ვარაუდი წარმოიშობა, რომელიც განმცხადებელმა უნდა გააბათილოს.

35. 1F მუხლის შესაბამისად, **მტკიცებულების სტანდარტის** დაკმაყოფილების მიზნით, მტკიცებულება უნდა იყოს მკაფიო და სანდო. ამ შემთხვევაში აუცილებელი არ არის განმცხადებელი მსჯავრდებული იყოს სისხლის სამართლის დანაშაულისთვის, ან დაკმაყოფილებული იყოს სისხლის სამართლის მტკიცებულების სტანდარტი. მაგალითად, შეიძლება საკმარისი იქნეს აღიარება და მოწმეთა ჩვენებები, თუკი ისინი სანდოა. მკაფიო და დამაჯერებელი მტკიცებულების არქონის შემთხვევაში განმცხადებლის მიერ თანამშრომლობაზე უარის თქმა თავისთავად არ ნიშნავს მის ბრალეულობას ქმედებებში, რომლებიც გამორიცხვის საფუძველს წარმოადგენს. თუმცა გამორიცხვის საკითხი შეიძლება არააქტუალური გახდეს, თუკი თანამშრომლობაზე უარის თქმის გამო ვერ დადგინდება განაცხადის საფუძვლები.

36. გამორიცხვა არ უნდა დაეყრდნოს კონფიდენციალურ მტკიცებულებებს, რომლის გასაჩივრებასაც განმცხადებელი ვერ შეძლებს. გამონაკლის შემთხვევებში შესაძლებელია ანონიმურ მტკიცებულებაზე დაყრდნობა (რომლის წყაროც დაფარულია), მაგრამ მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს აუცილებელია მოწმეთა უსაფრთხოების დასაცავად და თავშესაფრის მაძიებელს არ უსპობს ამ დოკუმენტების შინაარსის გასაჩივრების საშუალებას. საიდუმლო მტკიცებულებები და დახურულ რეჟიმში განხილული მტკიცებულებები (როდესაც შინაარსიც დაფარულია) არ უნდა დაედოს საფუძვლად გამორიცხვის გადაწყვეტილებას. როდესაც საქმე ეხება ეროვნულ უსაფრთხოებას, მათი დაცვა შესაძლებელია პროცედურული გარანტიების შემოღების მეშვეობით, რაც უზრუნველყოფს თავშესაფრის მაძიებლის უფლებას სათანადო პროცედურების ჩატარებაზე.